

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕТНОПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В умовах складної етнополітичної ситуації особливої гостроти набуває необхідність політологічного та правознавчого осмислення таких суб'єктів та об'єктів політики як нація, етнополітична меншість, їх суспільно-політичні об'єднання. Це вельми актуальна проблема української держави, адже законодавство України та міжнародні правові акти після Революції гідності проходять сьогодні випробування на ефективність та демократичний характер. Серед законів, що регулюють етнополітичні відносини, оновлення потребує перш за все Закон «Про національні меншини в Україні», який був прийнятий незадовго після набуття українською державністю суверенного статусу. *Мета статті* – розкрити правові засади етнополітики в Україні в контексті сучасних глобалізаційних процесів у Європі та світі.

Сьогодні, коли Україна будує суверенну державу з багатоетнічним складом населення, слід пам'ятати, що стрижнем етнополітики незалежної держави має бути оптимальне врахування інтересів усіх етнічних спільнот та окремих представників різних етносів. Формування стратегії етнополітичного розвитку в українській державі, як зазначав О. Антонюк, відбувається на засадах визначального принципу, властивого сучасним розвиненим демократичним державам: дотриманні національного інтересу та національних пріоритетів у державному, а не етнічному значенні, що дає можливість домагатись оптимального узгодження соціальних, політичних, культурних потреб різних етнополітичних компонентів суспільства [1, с. 6].

Можна виокремити принаймні три особливості процесів етнічного ренесансу та політизації етнічності:

а) зміна статусу російської етнічної групи населення, коли вона фактично була домінуючою в суспільному житті України як складової СРСР, і трансформація її в національну меншину з відповідними політико-правовими статусними нормами, притаманними такому типу етнічних спільнот;

б) особливий характер відродження тих національних меншин, які ще до української незалежності демонстрували досить високий рівень внутрішньої згуртованості («етнічної солідарності»), що давало змогу зберігати і певною мірою розвивати їхню етнічну самобутність (болгари, молдавани, поляки, румуни, угорці). Тут процес етнічного відродження мав міцне підґрунтя для інтенсифікації і йдеться більше про утвердження себе як дієвих чинників державотворчих процесів і посилення свого впливу на прийняття рішень, принаймні на місцевому та регіональному рівнях;

в) в окрему групу можна виділити ті національні меншини, у яких процес відродження відбувається надто швидкими темпами, але у них не було такої бази, як скажімо, у тих, про які йшлося вище. Сюди можна віднести азербайджанців, білорусів, вірменів, греків, євреїв, німців, ромів, татар, словаків, чехів та деяких інших. У середовищі цих меншин інтенсивно утворювалися власні етнічні організації, відкривалися школи або класи з етнічними мовами навчання, засновувалися періодичні або епізодичні видання і т. ін. Можна сказати, формувалася система «інституційної наповненості». Разом з тим, вони почали активно включатися в суспільно-політичні процеси і прагнути до статусу дієвого чинника (саме як самобутніх етнічних спільнот) у формуванні офіційної політики, принаймні у сфері етнополітичного розвитку [6].

Вирішення подібних проблем потребує законодавчого підґрунтя. Етнополітика в Україні регулюється Конституцією України, Декларацією про національність України, законами «Про національні меншини в Україні», «Про імміграцію», «Про мови в Українській РСР» (зі змінами), «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про громадянство України», «Про політичні партії в Україні», «Про об'єднання громадян», Основами законодавства України про культуру та рядом інших, а також міжнародними нормативно-правовими актами та договорами, ратифікованими українською державою. В цілому українське законодавство відповідає загальноприйнятим світовим вимогам і демократичним стандартам та гарантує представникам неукраїнських етнічних груп збереження та розвиток їх етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, рівність конституційних прав і свобод, рівність перед законом тощо. Інколи складається враження, як зазначає О. Рудакевич, що «українська держава більшою мірою дбає про національні меншини, ніж про титульний етнос» [8, с. 155]. Однак багато питань етнополітичної політики потребують вдосконалення та узгодження. Наприклад, у Конституції України поряд з термінами «Український народ», «українська нація», «національні меншини», використовується поняття «корінні народи» [5]. Натомість відповідно до Закону України «Про національні меншини в Україні» до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою (стаття 3). Таким чином, згідно з цим законом усі представники етнічних груп, які не є українцями за національністю, належать до національних меншин. Подібна невідповідність українського законодавства та недосконалість норм міжнародного права щодо визначення корінних народів породжує певні правові колізії. Сьогодні на статус корінних народів в Україні, окрім українців, претендують кримські татари, кримчаки, караїми, гагаузи тощо. Питання корінних народів – це лише один з аспектів, що потребує врегулювання на законодавчому рівні. Також потребує вдосконалення питання культурно-національної автономії, право на яку гарантується статтею 6 Закону «Про національні меншини в Україні» тощо.

2003 року Україна підписала закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». За п'ятою статтею даного закону: «При застосуванні положень Хартії заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвитку і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов, на які відповідно до статті 2 цього Закону поширюються положення Хартії» [7].

Одним із факторів впливу на етнополітику є розвиток зовнішніх та внутрішніх відносин, суверенітету країни. Попри агресію Росії на Сході, держава намагається покращувати становище національних меншин. Так, закон України «Про освіту» від 05.09.2017р. надає право усім національним меншинам на навчання як державною, так і їх корінною мовою. Зокрема, в статті 7 зазначено: «Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини». Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчання мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства. Найбільш конфліктною, за словами Міністра освіти і науки Л. Гриневич, і як показали подальші події навколо 7 статті Закону України «Про освіту», виявилася норма про мову навчального процесу в школах. Натомість, на думку Міністра, вдалося знайти консенсус, який би забезпечив передбачене Конституцією право нацменшин на навчання рідною мовою і в той же час надав їм можливість оволодіння українською мовою. За законом на кожному рівні середньої освіти має збільшуватись кількість предметів, що викладаються українською мовою.

Отже, етнополітика в Україні здійснюється на правових засадах актів державного та міжнародного значення, що показує її розвиток, незважаючи на важку ситуацію та політичні процеси сучасності. В Основному Законі України зазначається, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, всіх корінних народів і національних меншин. Крім цього, Україна взяла на себе зобов'язання дбати про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Список використаної літератури:

1. Антонюк О.В. Основи етнополітики: навчальний посібник.- Київ, 2005. 427с.
2. Вавринчук М. Етнополітика Української держави у світі нових реалій: концептуальні підходи // Молодь і ринок. 2010. №5.С. 34–38.
3. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
4. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017р. / URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Закон України «Про національні меншини» від 12.12.2012р. / URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
7. Конституція України від 28.06.1996р. Дата оновлення: 30.09.2016р. / URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Національні відносини України на сучасному етапі. Україна на шляху незалежності, 2018р. / URL : <http://zno.academia.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=3422>
9. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992: Закон України від 24 грудня 1999 р. № 1350-XIV // Вісник Верховної Ради України. 2000. № 3. Ст. 24.
10. Рудакевич О. Національний принцип : етнополітична концепція нації. Моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. 292 с.